

MIŠEL
OBAMA

MOJA PRIČA

Prevela
Eli Gilić

■ Laguna ■

Naslov originala

BECOMING by Michelle Obama

Copyright © 2018 by Michelle Obama

This translation published by arrangement with Crown Publishing, a part of Penguin Random House LLC.

Translation copyright © 2020 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Svima koji su mi pomogli na ovom putu:
ljudima koji su me odgajili – Frejzeru, Marijan, Krejgu,
i mojoj velikoj, proširenoj porodici,
mom krugu jakih žena koje me uvek ohrabre,
mom odanom i posvećenom osoblju kojim se ponosim.*

*Ljubavima mog života:
Maliji i Saši, mojim najvoljenijim zrnima graška,
razlogu mog postojanja;
i, naposljetku, Baraku, koji mi je od početka
obećao zanimljivo putovanje.*

Sadržaj

Predgovor

9

Priča o meni

15

Priča o nama

121

Priča ide dalje

295

Epilog

431

Izjave zahvalnosti

437

Predgovor

Mart 2017.

KAO DETE, NISAM IMALA PREVELIKE AMBICIJE. ŽELELA SAM psa i kuću sa stepenicama – prizemljem i spratom za samo jednu porodicu. Ne znam zašto, ali želela sam karavan s petoro vrata umesto bjuika s troja vrata koji je bio očeva dika. Govorila sam ljudima da ću biti pedijatar kad porastem. Zašto? Zato što sam volela da budem u društvu male dece i zato što sam brzo naučila da se odraslima sviđa takav odgovor. *O, doktorka! Odličan izbor!* U tim danima nosila sam kikice, maltretirala starijeg brata i imala sam, uvek, sve petice u školi. Bila sam ambiciozna iako nisam tačno znala čemu stremim. Danas mislim da je to najbesmislenije pitanje koje odrastao čovek može da postavi detetu: *Šta ćeš biti kad porasteš?* Kao da je odrastanje konačno. Kao da u nekom trenutku postaneš nešto i to je kraj.

Dosad sam bila pravnica. Bila sam zamenica upravnika bolnice i direktorka neprofitne organizacije koja pomaže mladima da izgrade uspešne karijere. Bila sam crna studentkinja iz radničke klase u pomodnom koledžu koji pohađaju mahom belci. U više prilika sam bila jedina žena, jedina Afroamerikanka, u prostoriji. Bila sam nevesta, izbezumljena nova majka, ćerka rastrzana

bolom. I donedavno sam bila prva dama Sjedinjenih Američkih Država – posao koji zvanično nije posao, ali koji mi je ipak pružio mogućnosti kakve nisam mogla ni da zamislim. Taj zadatak bio je težak i naučio me je skromnosti, dizao me u visine i bacao na dno – ponekad istovremeno. Tek počinjem da prihvatam šta se sve dešavalo poslednjih nekoliko godina – od trenutka kad je moj muž 2006. počeo da priča o kandidaturi za predsednika do hladnog zimskog jutra kad sam ušla u limuzinu s Melanijom Tramp kako bih otišla na inauguraciju njenog supruga. Bilo je to burno putovanje.

Kad ste prva dama, vidite sve krajnosti u Americi. Bila sam na dobrotvornim večerama u privatnim kućama koje više liče na muzeje, kuće s kadama od dragog kamenja. Obišla sam porodice koje su izgubile sve u uraganu Katrina, a oči su im suzile od zahvalnosti što imaju bar ispravan frižider i šporet. Upoznala sam ljude za koje se ispostavilo da su površni i licemerni, kao i nastavnike, bračne partnere vojnih lica i još mnogo drugih, čija su me dobrotu i snaga zapanjile. I upoznala sam decu – mnogo njih iz svih delova sveta – koja me uvek nasmeju i uliju nadu jer zaborave na moju titulu čim počnemo da čeprkamo po zemlji u dvorištu.

Otkako sam nerado zakoračila u javni život, veličali su me kao najmoćniju ženu na svetu i pljuvali kao „ljutu crnkinju“. Htela sam da pitam te klevetnike koji im je deo te fraze važniji – što sam „ljuta“, što sam „crnkinja“ ili što sam „žena“? Osmehivala sam se dok su me fotografisali pored ljudi koji su mog muža nazivali odvratnim imenima na nacionalnoj televiziji, a su ipak želeli uramljenu uspomenu koju će držati na kaminu. Čula sam za mutne vode na internetu u kojima su sve o meni dovodili u pitanje, čak se pitali jesam li žena ili muškarac. Jedan američki kongresmen narugao se mojoj zadnjici. To me je povredilo. To me je razbesnelo. Ali uglavnom sam se trudila da se smejem takvim stvarima.

Mnogo toga i dalje ne znam o Americi, životu i tome šta budućnost možda nosi. Ali znam sebe. Moj otac Frejzer naučio me je da vredno radim, da se smejem što češće i da držim datu reč. Moja majka Marijan naučila me je da razmišljam svojom glavom i da

koristim glas. Zajedno su mi, u našem skućenom stanu u Južnoj strani u Čikagu, pomogli da uvidim vrednost u našoj priči, u mojoj priči, u široj priči naše zemlje. Čak i kad nije lepa ili savršena. Čak i kad je stvarnija nego što želite da bude. Vaša priča je ono što imate, što ćete uvek imati. To je nešto iza čega bi trebalo da stanete.

Osam godina sam živela u Beloj kući, zdanju s više stepenica nego što sam mogla da izbrojim – s liftovima, kuglanom i stalnom cvećarkom među osobljem. Spavala sam u krevetu s italijanskom posteljinom. Obroke nam je spremao tim kuvara svetskog glasa, a posluživali su nas konobari s boljom obukom od zaposlenih u bilo kom restoranu ili hotelu s pet zvezdica. Agenti tajne službe, s majušnim mikrofonom, pištoljima i ravnim izrazima lica, davali su sve od sebe da ne zadiru u naš porodični život. Na kraju smo se navikli na to, donekle – na čudnu veličanstvenost našeg novog doma kao i na neprestano, nečujno prisustvo drugih.

Naše cerke su se loptale u hodnicima Bele kuće i pele na drveće na Južnom travnjaku. Barak je do kasno u noć pregledao izveštaje i nacрте govore u Sobi sporazuma. Tamo se naša kuja Sani nekoliko puta ukakila na tepihu. S Trumanovog balkona gledala sam turiste kako poziraju sa selfi-štapovima i vire kroz gvozdenu ogradu, pokušavajući da dokuče šta se dešava unutra. Povremeno mi se činilo da se gušim zato što smo zbog bezbednosti morali da držimo prozore zatvorene i nisam mogla da pustim svež vazduh unutra a da ne napravim pometnju. A ponekad bih bila ushićena zbog belih magnolija koje cvetaju ispred kuće, svakodnevne užurbanosti državnih poslova, veličanstvenosti vojne dobrodošlice. Bilo je dana, nedelja i meseci kad sam mrzela politiku. Baš kao i trenutaka kad bi me lepota ove zemlje i njenih državljana toliko oduševila da sam ostajala bez daha.

A onda se završilo. Iako znate da se kraj bliži, iako su poslednje nedelje ispunjene potresnim opraštanjima, sam dan prolazi u magnovenju. Neko stavlja šaku na Bibliju; neko izgovara zakletvu. Nameštaj jednog predsednika se iznosi, a nameštaj drugog unosi. Za samo nekoliko sati, plakari se prazne i ponovo pune. I tek tako, nove glave leže na novim jastucima – nove naravi,

novi snovi. A kad se to završi, kad poslednji put izađete kroz vrata najpoznatije adrese na svetu, morate na mnogo načina da ponovo pronađete sebe.

Stoga ću početi odavde, od skorašnjeg nevažnog događaja. Bila sam u kući od crvene opeke u koju sam se nedavno uselila s porodicom. Naša nova kuća nalazi se u mirnoj ulici oko tri kilometra od stare. I dalje se navikavamo na nju. U dnevnoj sobi je nameštaj i dalje postavljen isto kao i u Beloj kući. Imamo uspomene koje nas podsećaju da se sve to zaista dogodilo – fotografije porodičnog boravka u Kemp Dejvidu, ručno napravljenu grnčariju koju su mi poklonili indijanski studenti, potpisanu knjigu Nelsona Mandele. Te noći sam se osećala čudno jer nije bilo nikoga oko mene. Barak je bio na putu, Saša je izašla s društvom, a Malija je živela i radila u Njujorku jer se godina pauziranja pre polaska na fakultet bližila kraju. Bila sam sama s naša dva psa u tihoj, praznoj kući, a tako nešto nije se desilo osam godina.

Ogladnela sam. Sišla sam iz spavaće sobe, a psi su me pratili. U kuhinji sam otvorila frižider. Pronašla sam veknu hleba i stavila dve kriške u toster. Otvorila sam kredenac i izvadila tanjir. Znam da zvuči čudno, ali dok sam uzimala tanjir iz kredenca u kuhinji pri čemu niko nije navaljivao da to uradi umesto mene, dok sam stajala sama i čekala da hleb u tosteru dobije smeđu boju, osećala sam se kao da sam se vratila svom starom životu. Ili je to moj novi život čekao da se najavi.

Na kraju, nisam samo prepekla hleb; prebacila sam kriške u mikrotalasnu i između njih istopila debeli komad lepljivog čedra. Zatim sam iznela tanjir u zadnje dvorište. Nisam morala nikome da kažem da izlazim. Samo sam izašla, bosa, u šortsu. Zimska svežina konačno je prošla. Krokusi su tek počeli da se pomaljaju iz aleja pored zadnjeg zida. Sela sam na stepenice verande i osetila sunčevu toplotu koja se zadržala na dasci ispod mojih stopala. Pas je zalajao u daljini, a moji psi su zastali da oslušnu, kao da su se načas zbunili. Shvatila sam da ih je taj zvuk zaprepastio jer u Beloj kući nismo imali susede, a kamoli komšijske pse. Sve je ovo bilo novo i za njih. Psi su otrčali da istraže granice dvorišta, a ja

sam pojela tost u mraku. Osećala sam se divno jer sam bila sama. Nisam razmišljala o grupi naoružanih čuvara koji su sedeli manje od sto metara dalje, u garaži pretvorenoj u štab, ni o tome da i dalje ne mogu da šetam ulicom bez telohranitelja. Nisam razmišljala o novom predsedniku, a kad smo već kod toga, ni o starom.

Razmišljala sam kako ću se za nekoliko minuta vratiti u kuću, oprati tanjir i otići u krevet, a možda i otvoriti prozor da osetim prolećni vazduh – i kako će to biti divno. Razmišljala sam i kako mi ovaj mir pruža prvu pravu priliku za preispitivanje. Dok sam bila prva dama, na kraju nedelje pune obaveza često sam morala da se podsetim kako je počela. Ali sad je vreme delovalo drugačije. Moje ćerke su ušle u Belu kuću s lutkama Poli poket, ćebetom zvanim Blenki i plišanim tigrom zvanim Tigar, a sad su tinejdžerke, devojke sa sopstvenim planovima i glasovima. Moj muž se prilagođava životu posle Bele kuće, dolazi do daha. A tu sam i ja, na ovom novom mestu, s mnogo toga što želim da kažem.

Priča o meni

Prvo poglavlje

V EĆI DEO DETINJSTVA SLUŠALA SAM KAKO SE DRUGI SILNO trude. Trudbenički zvuci prodirali su u obliku loše, ili bar amaterske, muzike, kroz parket moje sobe – *plink, plink, plink* – dok su u prizemlju učenici sedeli za klavirom moje baba-tetke Robi i grešili dok su učili lestvicu. Moja porodica živela je u naselju Južna obala u Čikagu, u čistom bungalovu od crvene opeke koji je pripadao Robi i njenom mužu Teriju. Moji roditelji su iznajmljivali stan na prvom spratu, dok su Robi i Teri živeli u prizemlju. Robi je majčina tetka i mnogo godina bila je velikodušna prema nama, iako mi je ponekad ulivala strah. Uštogljena i ozbiljna, dirigovala je horom u lokalnoj crkvi i bila nastavnica klavira. Nosila je praktične cipele i naočare za čitanje na lancu oko vrata. Imala je lukav osmeh, ali za razliku od moje majke nije volela sarkazam. Ponekad sam je čula kako grdi učenike koji nisu dovoljno vežbali ili prekoreva roditelje zato što su njihova deca zakasnila na čas.

„Laku noć!“, uzviknula bi usred dana s istom ogorčenošću s kojom bi neko drugi rekao: „Aman, čoveče!“ Činilo se da malo ljudi zadovoljava njena merila.

Međutim, zvuk učenika koji se trude postao je muzička podloga našeg života. Svirali su posle podne, svirali su uveče. Ponekad su i žene iz crkve dolazile da vežbaju himne, tako da su glasne

pobožne pesme prolazile kroz naše zidove. Po Robinim pravilima, deca koja su dolazila na časove klavira nisu učila više arija istovremeno. Iz svoje sobe sam slušala kako se trude, jednu nesigurnu notu za drugom, da bi zaslužila njeno odobravanje i napredovala od *Vrućih lepinja* do Bramsove *Uspavanke*, ali tek posle brojnih pokušaja. Muzika nikad nije bila iritantna; samo je bila uporna. Pela se stepenicama koje su delile naš prostor od Robinog. Leti je prodirala kroz otvorene prozore i pravila društvo mojim mislima dok sam se igrala Barbikama ili pravila mala kraljevstva od lego kocki. Jedini predah nastao bi kad se moj otac vrati iz prepodnevne smene iz gradske fabrike za prečišćavanje vode, pusti utakmicu *Kabsa* na televiziji i pojača ton toliko da nadjača sve ostale zvuke.

Govorim o kraju šezdesetih godina dvadesetog veka u Južnoj strani u Čikagu. *Kabsi* nisu bili loši, ali ni odlični. Sedela sam tati na krilu na naslonjači i slušala kako objašnjava zašto slabije igraju krajem sezone ili zašto je Bili Vilijams, koji je stanovao iza ugla, na Aveniji Konstans, imao tako dobar udarac s leve strane terena. Izvan sportskih terena, Amerika je prolazila kroz velike, neizvesne promene. Kenedijevi su bili mrtvi. Martin Luter King mlađi je ubijen dok je stajao na balkonu u Memfisu, zbog čega su izbile pobune širom zemlje, što nije zaobišlo ni Čikago. Na nacionalnoj konvenciji Demokratske partije 1968. policija je pendrecima i suzavcem napala demonstrante protiv Vijetnamskog rata u parku Grant, petnaestak kilometara severno od naše kuće. A bele porodice su se masovno selile iz grada, namamljene predgrađima – obećanjem boljih škola, više prostora i verovatno više belih ljudi.

Nisam znala ništa od toga. Bila sam samo dete, devojčica s Barbikama i lego kockama, s roditeljima i starijim bratom koji je svake noći spavao s glavom udaljenom oko metar od moje. Moja porodica bila je moj svet, središte svega. Majka me je rano naučila da čitam. Peške me je vodila do javne biblioteke i sedela pored mene dok sam sricala reči sa stranica. Moj otac je svakog dana oblačio plavu uniformu državnog službenika i odlazio na posao, ali uveče nam je usađivao ljubav prema džezu i umetnosti. Kao

dečak je odlazio na časove u čikaškom Umetničkom institutu, a u srednjoj školi je slikao i vajao. U mladosti se takmičio u plivanju i boksovao je, a kao odrastao je na televiziji pratio sve sportove, od profesionalnog golfa do nacionalne hokejaške lige. Voleo je da gleda uspehe snažnih ljudi. Kad je moj brat Krejg počeo da se zanima za košarku, otac je kačio novčiće iznad kuhinjskog dovratka da bi ga ohrabrio da skače kako bi ih dohvatio.

Sve što nam je bilo važno nalazilo se u prečniku pet ulica – baka i deka, rođaci, crkva na uglu u kojoj nismo redovno pohađali veronauku. Benzinska pumpa na koju me je majka ponekad slala da kupim kutiju njuportsa, prodavnica alkoholnih pića u kojoj su prodavali pakovanja hleba isečenog na kriške, bombone za peni i galone mleka. U vrućim letnjim noćima, Krejg i ja bismo zadremali uz navijačke povike iz obližnjeg parka gde su odrasli igrali softbol. U tom istom parku smo se danju peli po spravama za vežbanje nalik džungli i igrali šuge s drugom decom.

Razlika između Krejga i mene je nepune dve godine. Nasledio je očeve blage oči i optimističan duh kao i majčinu nepokolebljivost. Oduvek smo bili bliski, delom zbog postojane i pomalo neobjašnjive odanosti koju je od početka osećao prema mlađoj sestri. Imamo jednu staru porodičnu fotografiju, crno-belu, na kojoj sedimo na kauču. Majka se osmehuje dok me drži na krilu, otac izgleda ozbiljno i ponosno dok Krejg sedi na njegovom krilu. Imam osam meseci i lice mi je debeljuškasto – ozbiljan tabadžija u pelenama i ispeglanoj beloj haljini, zurim u aparat kao da ću ga pojesti i izgledam kao da sam spremna da skliznem iz majčinih ruku. Pored mene je Krejg, gospodičić u blejzeru, s malom leptir-mašnom, ozbiljnog izraza lica. Ima dve godine i već je oličenje bratske pažljivosti i odgovornosti – ispružio je ruku prema mojoj i zaštitnički obavio prste oko mog debelog članka.

U vreme kad je ta fotografija nastala, živeli smo u stanu preko puta očevih roditelja u Parkvej gardensu, pristupačnoj četvrti sa savremenim stambenim zgradama na Južnoj strani. Zgrade su podignute u korporativnom vlasništvu pedesetih godina kako bi se smanjio nedostatak stanova za crnačke radničke porodice posle

Drugog svetskog rata. Ta četvrt će kasnije propasti pod navalom siromaštva i nasilnih bandi te postati jedno od najopasnijih delova grada. Mnogo pre toga, dok još nisam prohodala, moji roditelji – koji su se upoznali kao tinejdžeri i venčali u ranim dvadesetim godinama – prihvatili su ponudu da se presele u Robinu i Terijevu kuću u lepšem naselju, nekoliko kilometara južno.

Na Euklidovoj aveniji, dva domaćinstva delila su jedan manji krov. Sudeći po tlocrtu, prostor na spratu verovatno je izgrađen kao odvojena jedinica za ostarelog roditelja. Iako namenjen za jedno ili dvoje, nas četvoro uspeali smo da se smestimo u stančić. Roditelji su spavali u skućenoj spavaćoj sobi, dok smo Krejg i ja delili veću prostoriju koja je verovatno trebalo da bude dnevna soba. Kasnije, kad smo malo porasli, moj deda – Pernel Šilds, majčin otac, poletan mada ne baš vešt stolar – doneo je nekoliko jeftinih drvenih ploča i napravio pregradu kako bi podelio sobu na dva poluprivatna prostora. Obema sobama je dodao plastična harmonika vrata i napravio malu zajedničku igraonicu u kojoj smo držali igračke i knjige.

Obožavala sam svoju sobu. Bila je tek tolika da se smeste uzan krevet i radni sto. Držala sam sve svoje plišane životinje na krevetu i svake noći ih brižljivo nameštala oko glave jer me je taj ritual umirivao. Krejg je sa svoje strane zida živeo skoro isto, s krevetom uz pregradu, paralelno s mojim. Daske su bile toliko tanke da smo mogli da pričamo dok smo uveče ležali u krevetu i često smo bacali smotanu čarapu tamo-amo kroz pukotinu od dvadeset pet centimetara između pregrade i tavanice.

Za to vreme je tetka Robi održavala svoj deo kuće kao da je mauzolej. Pokrila je nameštaj plastičnim navlakama koje su bile hladne i lepljive pod mojim golim nogama kad bih se usudila da sednem. Na policama je stajala gomila porcelanskih figurina koje nismo smeli da diramo. Pružila bih ruku prema staklenim pudlama slatkih lica – krhke ženke i tri majušna šteneta – pa je brzo povukla, bojeći se Robinog gneva. Kad nije podučavala učenike, u prizemlju je vladala grobna tišina. Nikad nije uključivala televizor, a radio nikad nije svirao. Čak nisam sigurna da su njih

dvoje mnogo pričali. Robin muž se zvao Vilijam Viktor Teri, ali svi su ga iz meni nepoznatog razloga zvali po prezimenu. Teri je bio poput senke, čovek dostojanstvenog izgleda koji je svakog dana nosio odelo s prslukom i gotovo nikad nije progovario.

Počela sam da razmišljam o gornjem i donjem spratu kao o dva različita univerzuma kojima vladaju potpune suprotnosti. Na spratu smo bili bučni i nismo se obazirali na druge. Krejg i ja smo se loptali i jurili po stanu. Prskali smo sredstvo za poliranje nameštaja na parket u hodniku kako bismo se brže klizali u čarapama i često smo se sudarali sa zidovima. U kuhinji smo održavali bokerske mečeve brata protiv sestre s rukavicama koje nam je tata dao za Božić, zajedno s uputstvima kako da propisno udarimo. Noću smo sve četvoro igrali društvene igre, pričali priče i viceve, slušali *Džekson 5* na radiju. Kad bi Robi ocenila da smo preterali, odlučno bi palila i gasila svetlo u zajedničkom stepeništu jer je sijalica u našem hodniku bila povezana za isti prekidač; stalno je to radila – čime je ne baš učtivo poručivala da se smirimo.

Robi i Teri su bili stariji. Odrasli su u drugačijem dobu, s drugačijim brigama. Videli su stvari koje naši roditelji nisu – stvari koje Krejg i ja, bučni i detinjasti, nismo mogli ni da zamislimo. Majka bi nam ispričala blažu verziju kad bismo se narogušili zbog mrzovolje iz prizemlja. Iako nismo znali kontekst, rečeno nam je da imamo u vidu kako kontekst postoji. Svako na ovom svetu, govorili su nam, ima prošlost koja se ne vidi i samo zbog toga zaslužuje toleranciju. Mnogo godina kasnije sam saznala da je Robi tužila Severozapadni univerzitet zbog diskriminacije jer se prijavila za horsko-muzičku radionicu 1943, ali odbili su da joj dodele sobu u ženskoj spavaonici. Rekli su joj da odsedne u pansionu u gradu – mestu za „obojene“, kako su kazali. Teri je radio kao nosač u kompaniji *Pulman*, na noćnoj železničkoj liniji koja je prevozila putnike iz grada i u grad. Bilo je to časno zanimanje, ali ne i dobro plaćeno. Radnici su bili isključivo crnci, čije su uniforme ostajale besprekorne dok su vukli prtljag, posluživali obroke i uopšteno se starali o potrebama putnika, što je podrazumevalo i glancanje njihovih cipela.

Godinama nakon što se penzionisao, Teri je i dalje živeo u stanju utrnule formalnosti – besprekorno odeven i pomalo servilan. Nikad se nije nametao ni na koji način, makar nikad nisam videla da je to uradio. Činilo se da je pokorio deo ličnosti kako bi izdržao. Gledala sam kako usred leta kosi travnjak u zumbanim cipelama, s tregerima, fedorom tankog oboda i pažljivo podvrnutim rukavima košulje. Častio je sebe samo jednom cigaretom dnevno i jednim koktelom mesečno, a čak ni tad se ne bi opustio kao moji roditelji koji bi nekoliko puta mesečno popili koktel ili jeftino pivo. Jednim delom sam želela da Teri progovori, da otkrije tajne koje je čuvao, kakve god bile. Zamišljala sam da ima mnogo zanimljivih priča o gradovima u kojima je bio i ponašanju bogatih ljudi. A možda i nije. U svakom slučaju, nismo čuli ništa o tome. Ne znam zašto, tek nikad nije pričao o doživljajima s posla.

IMALA SAM ČETIRI godine kad sam poželela da naučim da sviram klavir. Krejg je krenuo u prvi razred i već je jednom nedeljno silazio u prizemlje na časove na Robinom pijaninu s kojih se uglavnom vraćao dobre volje. Mislila sam da sam spremna. Bila sam uverena da sam osmozom već *naučila* da sviram klavir – toliko sati sam slušala kako se druga deca muče s melodijama. Muzika mi je već bila u glavi. Samo sam htela da siđem i pokažem strogoj baba-tetki kakva sam nadarena devojčica, kako ću bez truda postati njena najbolja učenica.

Njen klavir je stajao u maloj sobi u zadnjem delu kuće, blizu prozora koji gleda na dvorište. U jednom uglu je držala biljku u saksiji, a u drugom sto na rasklapanje za kojim su učenici mogli da ispisuju notne listove. Za vreme časova, sedela je pravih leđa na tapaciranoj naslonjači s visokim naslonom, jednim prstom udarala u ritmu i krivila glavu dok je pomno osluškivala kako joj ne bi promakla nijedna greška. Jesam li je se plašila? Ne baš, ali bilo je nečeg zastrašujućeg u vezi s njom: Robi je predstavljala nesalomivi autoritet kakav nisam susrela nigde drugde. Zahtevala je izuzetnost od svakog deteta koje bi selo na klupu ispred klavira. Doživljavala

sam je kao nekoga koga treba pridobiti ili možda pokoriti. Pored nje sam se uvek osećala kao da moram nešto da dokazujem.

Na prvom času, noge su mi visile s klupe, prekratke da dohvate pod. Robi mi je dala moje lične muzičke radne listove, što me je oduševilo, pa mi je pokazala kako da pravilno držim šake nad dirkama.

„Dobro, obrati pažnju“, rekla je, koreći me pre nego što smo i počele. „Pronađi C-dur.“

Kad ste mali, čini vam se da klavir ima hiljadu dirki. Zurite u prostranstvo crnog i belog koja se pruža dalje nego što dve male ruke mogu da dohvate. Uskoro sam naučila da je C-dur polazna tačka, granična crta do koje desna i leva šaka putuju, između visokih i bas tonova. Ako stavite palac na C-dur, sve ostalo odmah dolazi na mesto. Dirke na Robinom klaviru pomalo su se razlikovale po boji i obliku i podsećale su me na pokvarene zube jer se slonovača izlizala s vremenom. Srećom, na dirki C-dur je nedostajao ceo ćošak, delić veličine nokta, pa bi me to uravnotežilo svaki put.

Ispostavilo se da volim da sviram klavir. Činilo mi se prirodnim da sedim za njim, da je to nešto što je suđeno da radim. U porodici imam mnogo muzičara i ljubitelja muzike, pogotovo s majčine strane. Jedan ujak je profesionalno svirao u bendu. Nekoliko tetaka pevalo je u crkvenim horovima. Robi je, pored hora i časova klavira, dirigovala *Radionicom opereta*, dečjim muzičko-pozorišnim programom s nedovoljnim budžetom, a Krejg i ja smo odlazili da gledamo izvođenja svake subote pre podne u crkvenom suterenu. Međutim, muzički stožer porodice bio je deka Šilds, stolar i Robin mlađi brat. On je bio bezbrižan, trbušast čovek sa zaraznim smehom i čupavom tamnom bradom prošaranom sedim. Kad sam bila mlađa, živio je na Zapadnoj strani pa smo ga Krejg i ja zvali Zapadnostranac. Ali preselio se u naše naselje iste godine kad sam počela da idem na časove klavire pa smo ga prekrstili u Južnostranac.

Južnostranac se rastavio od moje bake pre nekoliko decenija, kad je moja majka bila tinejdžerka. Živeo je s mojom tetkom Kerolin, majčinom najstarijom sestrom, i ujakom Stivom, njenim

najmlađim bratom, samo dve ulice dalje u prijatnoj kući na sprat, koju je muzički opremio od vrha do dna i stavio zvučnike u svaku prostoriju, uključujući kupatilo. U trpezariji je napravio veliku vitrinu za svoju opremu, većim delom kupljenu na dvorišnim rasprodajama. Imao je dva neuparena gramofona i tandrkavi stari magnetofon kao i police pune ploča koje je godinama sakupljao.

Južnostranac je bio veoma nepoverljiv prema svetlu. Podsećao je na ostarelog teoretičara zavere. Nije verovao zubarima, zbog čega je izgubio sve zube. Nije verovao policiji, a ni belcima budući da je unuk roba iz Džordžije i proveo je rano detinjstvo u Alabami u vreme zakona Džima Kroua* pre nego što je u dvadesetim godinama XX veka otišao na sever, u Čikago. Kad je dobio decu, Južnostranac se iz petnih žila trudio da budu sigurni – plašio ih je pravim i izmišljenim pričama o stvarima koje mogu da zadese crnačku decu koja zađu u pogrešno naselje i učio ih da se klone policije.

Muzika je predstavljala protivotrov za njegove brige, ona ga je opuštala i razvejavala zebnje. Povremeno bi se počastio novim albumom kad dobije platu u stolarskoj radionici. Redovno je pravio zabave za porodicu na kojima su svi pričali glasno kako bi nadglasali muziku jer je ona uvek bila glasna. Proslavili smo gotovo sve velike životne događaje u njegovoj kući, što znači da smo godinama otvarali božićne poklone uz Elu Ficdžerald i duvali svećice na rođendanskoj torti uz Koltrejna. Majka mi je ispričala da je Južnostranac kao mlađi naučio sve sedmoro dece da vole džez i često ih budio u zoru kad bi pustio ploču do daske.

Njegova ljubav prema muzici bila je zarazna. Kad se prese-
lio u naše naselje, provodila sam poslepodneva u njegovoj kući, nasumično vadila albume s police i puštala ih na njegovom gramofonu. Svaki je bio pustolovina koja me je potpuno obuzimala. Iako sam bila mala, nije mi branio da diram ploče. Kasnije mi je kupio moj prvi album, *Talking Book* Stivija Vondera, koji sam držala u njegovoj kući, na posebnoj polici koju je napravio za moje

* Više zakona o rasnoj segregaciji donetih krajem XIX i početkom XX veka. Džim Krou je dramski lik seoskog prevaranta koga je stvorio Tomas Rajs u skladu s predrasudama belaca. (Prim. prev.)

omiljene ploče. Kad sam bila gladna, napravio bi mi je milkšejk ili nam ispekao pile dok slušamo Aretu, Majlsa ili Bili. Za mene je Južnostranac bio veliki kao raj. A zamišljala sam raj kao mesto na kome se stalno svira džez.

KOD KUĆE SAM nastavila da napredujem kao muzičarka. Za Robininim pijaninom sam brzo naučila lestvicu – osmoza stvarno deluje – pa sam prionula na popunjavanje radnih listova koje mi je dala. Pošto nismo imali klavir, mogla sam da vežbam kod nje u prizemlju kad svi ostali završe časove. Često sam vu-
kla mamu da sedi na tapaciranoj naslonjači i sluša kako sviram. Naučila sam jednu melodiju iz knjige, a onda i drugu. Verovatno nisam svirala bolje od ostalih Robinih učenika, ništa manje šep-
trljivo, ali bila sam motivisana. Činilo mi se da postoji magija u učenju. Ono me je ispunjavalo vrtoglavim zadovoljstvom. Najviše sam se hranila jednostavnim, ohrabrujućim odnosom između toga koliko sam vežbala i koliko sam postigla. A primetila sam nešto i kod Robi – previše duboko ukorenjeno da bi bilo pravo zadovoljstvo, ali ipak bih osetila da je neopterećenija i srećnija kad god bih završila melodiju bez greške, kad bih desnom šakom savladala melodiju, a levom akorde. Primećivala sam to krajičkom oka: neznatno bi opustila usne i poletnije lupkala prstom.

Ispostavilo se da su to bili naši srećni dani. Možda bismo nastavile mirno da sam ugušila radoznalost i poštovala njen način podučavanja. Međutim, vežbanka je bila debela i polako sam napredovala s prvih nekoliko melodija, tako da sam postala nestrpljiva i počela sve više da listam knjigu – i to ne samo nekoliko stranica unapred, već sam daleko odmakla, gledala naslove zahtevnijih melodija i počela da petljam s njima dok sam vežbala. Kad sam ponosno prvi put odsvirala jednu od tih melodija pred Robi, prasnula je i obrušila se na moje dostignuće surovim „Laku noć!“ Izgrdila me je kao što sam čula da je korila brojne učenike pre mene. Samo sam pokušala da naučim više i brže, ali Robi je to doživela kao zločin na granici s izdajom. Nije se nimalo zadivila.

A nije me ni pokolebala. Bila sam od one dece koja vole konkretne odgovore na pitanja, koja pretresaju stvari sve dok ne dođu do logičnog zaključka, koliko god to možda bilo iscrpljujuće. Ponašala sam se kao advokatica, a pomalo i diktatorski, kako bi rekao moj brat, koga bih često najurila iz zajedničke igraonice. Kad sam mislila da imam dobru ideju, nisam volela odbijanje. I tako smo moja baba-tetka i ja vikale jedna na drugu, obe vatrene i nepopustljive.

„Kako možeš da se ljutiš na mene zato što sam htela da naučim novu pesmu?“

„Nisi spremna za nju. Ne uči se tako.“

„Ali *jesam* spremna. Upravo sam je odsvirala.“

„Ne radi se tako.“

„Ali *zašto*?“

Časovi klavira postali su iscrpljujući, uglavnom zato što sam odbijala da sledim nametnut način učenja, a Robi je odbijala da vidi bilo šta dobro u mom slobodnom pristupu. Koliko se sećam, išle smo korak napred, korak nazad, iz nedelje u nedelju. Bila sam tvrdoglava, baš kao i ona. Imala sam svoj stav, a ona svoj. Između rasprava sam nastavila da sviram klavir i ona je nastavila da sluša i da me ispravlja. Nisam joj odala priznanje zato što sam se zbog nje popravila. Nije mi odala priznanje zato što sam se popravila. Ali časovi su se nastavili.

To je zabavljalo moje roditelje i Krejga. Prasnuli su u smeh za trpezarijskim stolom kad sam im ispričala za sukob s Robi, i dalje ključajući od besa dok sam jela špagete s ćuftama u paradajz sosu. Krejg nije imao razmirice s Robi jer je bio veselo dete i pridržavao se njenog pristupa pošto ga sviranje klavira nije mnogo zanimalo. Moji roditelji nisu pokazali saosećanje za moje muke, baš kao ni za Robine. U suštini, oni se nikad nisu mešali, osim kad je reč o školskim pitanjima. Očekivali su od mog brata i mene da sami rešavamo svoje probleme od malih nogu. Mislili su kako im je zadatak uglavnom da slušaju i ohrabruju koliko je potrebno unutar naša četiri zida. Drugi roditelji bi možda izgrdili dete zato što je drsko odgovaralo starijoj osobi kao što sam ja radila, ali oni su pustili

da to prođe. Moja majka je od šesnaeste godine povremeno živela s Robi i poštovala je sva njena tajanstvena pravila, pa se možda krišom radovala što neko osporava tetkin autoritet. Kad se danas osvrnem na to, mislim da se roditeljima dopala moja vatrenost i drago mi je zbog toga. Želeli su da taj plamen i dalje gori u meni.

ROBI JE JEDNOM godišnje priređivala otmeni resital kako bi njeni učenici svirali pred publikom. Dan-danas mi nije jasno kako je to uspjela, ali dobila je pristup sali za vežbanje na Ruzveltovom univerzitetu u centru Čikaga, veličanstvenom kamenom zdanju na Mičigenskoj aveniji blizu koncertne dvorane Čikaškog simfonijskog orkestra. Unervozila sam se pri samoj pomisli na odlazak tamo. Naš stan na Euklidovoj aveniji udaljen je petnaestak kilometara od centra, koji mi je uvek delovao kao drugi svet zbog blistavih nebodera i gužvi na pločnicima. Nas četvoro smo samo nekoliko puta godišnje, nalik astronautima u kapsuli tatinog bjuika, odlazili u srce grada da obiđemo Umetnički institut ili pogledamo pozorišnu predstavu.

Moj otac je uživao u vožnji. Obožavao je svoj bjuik elektru 225 bronzane boje s troja vrata kojeg je ponosno zvao „drumska lađa“. Stalno je prao i voskirao automobil, slepo se pridržavao rasporeda održavanja, vozio ga u servis zbog zamene guma i ulja s istom posvećenošću s kojom nas je majka vodila na sistematske preglede kod pedijatra. I mi smo obožavali drumsku lađu. Model je bio zaobljen i imao je uske farove, pa je izgledao futuristički. A bio je dovoljno prostran da se u njemu osećam kao kod kuće. Skoro sam mogla da stojim i prelazim dlanovima po tapaciranom krovu. U to vreme vezivanje nije bilo obavezno te smo Krejg i ja skakutali po zadnjem sedištu i savijali se preko naslona prednjih sedišta kad smo hteli da razgovaramo s roditeljima. Često sam se naslanjala na sedišta i isturala bradu kako bi mi lice bilo u ravni s očevim da bih videla isto što i on.

Automobil nam je pružao još jedan oblik bliskosti – mogućnost da istovremeno razgovaramo i putujemo. Ponekad smo Krejg

i ja molili tatu da nas posle večere povede u besciljnu vožnju. A letnjim noćima bismo se nekad počastili odlaskom u bioskop na otvorenom jugozapadno od našeg naselja da gledamo filmove serijala *Planeta majmuna*. Parkirali bismo se u suton, mama bi nam dala prženu piletinu i krompiriće koje je ponela od kuće a Krejg i ja smo jeli s krila na zadnjem sedištu, pazeći da prste brišemo salvetom, a ne o sedište.

Tek sam godinama kasnije shvatila šta je vožnja predstavljala za mog oca. Kao dete sam to mogla samo da naslutim – slobodu koju je osećao za volanom, zadovoljstvo zbog motora koji radi kao podmazan i savršeno nacentriranih guma. Nije imao ni trideset pet godina kad mu je doktor rekao kako je čudna slabost koju je počeo da oseća u jednoj nozi samo početak dugog i verovatno bolnog pada u nepokretnost, koji će se verovatno, zbog neuroloških ispada u mozgu i kičmenoj moždini, završiti tako što uopšte neće moći da hoda. Ne znam tačne datume, ali izgleda da je bjuik ušao u očev život približno u isto vreme kad i multipla skleroza. I iako to nikad nije rekao, automobil mu je pružao izvesnu utehu.

Ni on ni majka nisu se mnogo obazirali na dijagnozu. To je ipak bilo nekoliko decenija pre nego što je jednostavna pretraga na *Guglu* mogla da pruži ogroman izbor tabela, statistika i medicinskih tumačenja koja ulivaju nadu ili je ubijaju. A ionako mislim da ne bi želeo da ih vidi. Iako mi je otac odgajen u crkvenom duhu, nije molio Boga da ga spase. Ne bi tražio alternativne tretmane i gurue niti manjkavi gen koji bi okrivio. Moja porodica ima običaj da ne obraća pažnju na loše vesti, trudimo se da ih zaboravimo gotovo dok ne nastupi sam trenutak. Niko nije znao koliko se otac dugo osećao loše pre nego što je prvi put otišao kod doktora, ali nagađam da je reč o više meseci ako ne i godina. Nije voleo lekarske preglede. Nije imao običaj da se žali. On je od onih ljudi koji prihvataju sve što ih zadesi i guraju dalje.

Znam da je na dan velikog klavirskog resitala već blago hramao jer leva noga nije mogla da prati desnu. Sve moje uspomene na oca uključuju pokazivanje njegovog invaliditeta, iako niko od nas još nije bio spreman da upotrebi taj izraz. U to vreme sam znala samo

da se moj tata kreće malkice sporije od drugih očeva. Ponekad bih videla kako zastane pre nego što počne da se penje stepenicama, kao da mora da razmisli o tom manevru pre nego što pokuša da ga izvede. Kad smo išli u kupovinu u tržnom centru, smestio bi se na klupu i zadovoljio time da čuva kese ili krišom dremne dok ostatak porodice lunja okolo.

Dok smo se vozili na resital, sedela sam na zadnjem sedištu bjuika u lepoj haljini i lakiranim cipelama, s kosom upletenom u dve kike i doživljavala prvu tremu u životu. Bila sam nervozna zato što ću svirati pred publikom iako sam u Robinom stanu vežbala do iznemoglosti. Krejg je nosio odelo jer je i on trebalo da svira. Ali to ga nije mučilo. Čvrsto je spavao na zadnjem sedištu, otvorenih usta, blaženog, nezabrinutog izraza. Takav je Krejg. Čitavog života sam mu se divila zbog te opuštenosti. Tada je već igrao u školskoj košarkaškoj ekipi i svake subote je imao utakmice, te je verovatno već naučio da se ne uzbuđuje zbog toga kako će se pokazati u javnosti.

Moj otac je uglavnom parkirao što je moguće bliže odredištu i davao više novca za parking kako bi što manje pešačio nesigurnim nogama. Tog dana smo bez muke našli Ruzveltov univerzitet i pošli ogromnim hodnikom kojim su odjekivali naši koraci. Kad smo ušli u dvoranu u kojoj je resital trebalo da se održi, osetila sam se sićušno. Dvorana je imala otmene prozore od poda do tavanice te sam videla velike travnjake parka Grant, a iza njih talase belih vrhova na jezeru Mičigen. Nervozna deca i roditelji puni iščekivanja polako su se smeštali na metalne sive stolice poređane u uredne redove. A na pozornici u prednjem delu prostorije stajala su prva dva velika klavira koja sam videla. Ogromne gornje ploče od tvrdog drveta bile su otvorene poput crnih ptičjih krila. Robi je užurbano išla tamo-amo u cvetnoj haljini kao lepotica bala – iako ostarela – kako bi se postarala da su svi njeni učenici doneli notne listove. Učutkala je sve kad je došao trenutak da počnemo.

Ne sećam se ko je svirao kojim redom. Znam samo da sam, kad je došao red na mene, ustala sa svog mesta i, pazeći na držanje, otišla u prednji deo dvorane, popela se stepenicama i sela za

jedan blistavi klavir. Bila sam spremna za to. Koliko god da mi je smetalo što se Robi breca i što je neprilagodljiva, prihvatila sam njenu posvećenost i strogost. Znala sam svoju ariju toliko dobro da gotovo nisam morala ni da razmišljam o njoj. Trebalo je samo da počnem da pomeram ruke.

Ipak, postojala je jedna nevolja, koju sam otkrila u deliću sekunde koliko je bilo potrebno da podignem prstiće do dirki. Ispostavilo se da sam se našla pred savršenim klavirom, pažljivo očišćenim od prašine, s precizno naštimovanim unutrašnjim žicama i osamdeset osam dirki poređanim poput besprekorne crno-bele trake. Međutim, nisam bila naviknuta na besprekorno. U stvari, nikad se pre toga nisam sreła s tim. Moja iskustva s klavirom svodila su se na Robinu muzičku sobicu u obliku kvadrata s nepotkresanom biljkom i pogledom na naše skromno dvorište. Jedini instrument koji sam ikad svirala bio je njen pijanino – daleko od savršenog, s šarenim pačvorkom požutelih dirki i iskrzanom dirkom C-dur, što je bilo veoma zgodno. Za mene je to bio klavir – isto kao što je moje naselje bilo moje naselje, moj tata – moj tata, moj život – moj život. Nisam znala za drugo.

Odjednom sam postala svesna da ljudi gledaju kako napregnuto zurim u blistave klavirske dirke, ali ne nalazim ništa osim istovetnosti. Nisam imala predstavu gde da stavim šake. Grlo mi se steglo, a srce mi je preskakalo. Pogledala sam publiku, trudeći se da ne pokažem koliko sam zapanjena dok sam tražila sigurnu luku majčinog lica. Umesto toga, videla sam kako jedna prilika ustaje iz prvog reda i polako lebdi prema meni. Robi. Često smo se svađale, do te mere da sam je doživljavala maltene kao neprijatelja. Ali u tom trenutku zaslužene kazne, stvorila se poput anđela pored mog ramena. Možda je znala zašto sam se prenerazila. Možda je shvatila da sam prvi put videla različitosti sveta. Moguće je i da je samo htela da ubrza program. Bilo kako bilo, Robi je bez reči nežno stavila jedan prst na C dirku kako bih znala odakle da počnem. Potom se uz jedva primetan ohrabrujući osmeh okrenula i ostavila me da sviram.